

Бабажанова Динара Исламовна,

Тошкент давлат юридик университети
Фуқаролик ҳуқуқи кафедраси
катта ўқитувчиси

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2019-7-1>

ОТА-ОНА ҚАРАМОЎИДАН МАХРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРНИ ЖОЙЛАШТИРИШ МЕЗОНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ

Аннотация: мақола ота-она қарамоғидан махрум бўлган болаларни жойлаштириш институтини такомиллаштириш муаммоларига бағишланган. Унда муаллиф ота-она қарамоғидан махрум бўлган болаларни жойлаштириш, фарзандликка олиш, оилага тарбияга (патронат) олиш, васийлик ва ҳомийликка олиш билан боғлиқ муаммолар ўрганилган. Ўзбекистон Республикасида "Меҳрибонлик" уйларино неинституционаллаштириш, хорижий мамлакатлар тажрибаси, фарзандликка олишни тартибга солувчи қонунчилик, фарзандликка олишнинг суд тартибини жорий этилиши таҳлил қилинади. Хулосада муаллиф оила қонунчилигини такомиллаштиришга доир таклифларни беради.

Калит сўзлар: ота-она қарамоғидан махрум бўлган болалар, ота-она қарамоғидан махрум бўлган болаларни аниқлаш, меҳрибонлик уйлари, фарзандликка бериш, васийлик ва ҳомийлик, етимлик, оилага тарбияга олиш (патронат).

Бабажанова Динара Исламовна,

старший преподаватель кафедры
"Гражданское право" Ташкентского
государственного юридического университета

ПРАВОВОЙ ОБЗОР КРИТЕРИЕВ УСТРОЙСТВА ДЕТЕЙ, ОСТАВИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы совершенствования института устройства детей, оставшихся без попечения родителей. Автором изучены проблемы устройства детей, оставшихся без попечения родителей, усыновления, принятие детей в семью (патронат), опеки и попечительства. Анализированы вопросы деинституционализации домов "Меҳрибонлик" в Республике Узбекистан, практика зарубежных стран, законодательство регулирующее усыновление, введение судебной процедуры усыновления. В заключение автор дает рекомендации по улучшению семейного права.

Ключевые слова: дети, оставшиеся без попечения родителей, определение детей, оставшихся без попечения родителей, дома "Меҳрибонлик", усыновления, опека и попечительства, сиротство, принятие детей в семью (патронат).

Babajanova Dinara Islamovna,

Senior lecturer at Civil Law Department
of the Tashkent State University of Law

LEGAL REVIEW OF CRITERIA OF DEVICE OF CHILDREN REMAINED WITHOUT THE SUPPORT OF PARENTS

Annotation: The article deals with the issues of improving the institution of the organization of the organization of children left without parental care. The author studied the problems of organizing children left without parental care, adoption, adoption of children into the family (patronage), curatorship and guardianship. The issues of deinstitutionalization of "Mehribonlik" houses in the Republic of Uzbekistan, the practice of foreign countries, legislation regulating adoption, the introduction of judicial procedure for adoption are analyzed. In conclusion, the author makes recommendations for improving family law.

Keywords: children left without parental care, definition of children left without parental care, "Mehribonlik" houses, adoptions, curatorship and guardianship, orphanage, adoption of children into a family (patronage).

For citation: Babajanova Dinara Islamovna. LEGAL REVIEW OF CRITERIA OF DEVICE OF CHILDREN REMAINED WITHOUT THE SUPPORT OF PARENTS. Journal of Law Research. 2019, 7 vol., issue 1, pp. 4-11

Бола ҳуқуқлари бугунги кунда долзарб мавзулардан бирига айланишга улгурди. Оилада яшовчи болаларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари уларнинг вакиллари ҳисобланган ва бунинг учун масъул бўлган ота-оналари томонидан амалга оширилади. Гарчи табиий мавжуд оилаларда болаларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ муаммолар юзасидан турли таҳлиллар, тадиқиқотлар амалга оширилаётган бўлса-да, маълум сабабларга кўра ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилиш муайян ўзига хосликларга эга бўлган ҳолда алоҳида долзарблик касб этади.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар аниқлангандан сўнг, уларни жойлаштириш чоралари кўрилади. Бу ўринда аввало, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар жойлаштириш қандай шаклларда амалга оширилади? Жойлаштириш шакллари қай бирини танлашда устуворликмавжуд? деган савол туғилиши табиий. Юридик адабиётларда бу борада турлича ёндашувлар мавжуд.

Н.В.Наруцкаянинг фикрича, тарихий ривожланиш жараёнида ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришнинг иккита, яъни оилавий ҳамда ташкилотларга жойлаштириш шакли қарор топганлигини қайд этади. Бунда болаларни ташкилотларга жойлаштиришни муаллий "оиласиз" шакл сифатида кўрсатиб ўтади[1, С. 18-37]. Албатта, тарихий ривожланиш, болаларни оилага жойлаштиришнинг шаклини ҳам, унинг ҳуқуқий асосларини ҳам такомиллаштириб боришни тақазо этган. Болаларни оилага жойлаштириш тарихи Қадимги Рим ҳуқуқидан бошлаб, то ҳозирги босқичга қадар муайян мезонлар, талаблар асосида ўзгариб, ривожланиб келди.

Бу борада Ф.М.Отахўжаевнинг фикрлари диққатга сазовор. Унинг фикрича, Ўзбекистонда кўлаб болаларни ўз бағрига олиб тарбиялаган оилалар талайгина. Жумладан, рус, ўзбек, қozoқ, қирғиз, яҳудий, татар, молдован ва бошқа миллатларнинг 14 фарзандини ўз бағрига олиб, уларни бир-бирига дўст, меҳрибон, ака-укадек қилиб ўстирган оддий темирчи Шоаҳмад Шомаҳмудов ва унинг рафиқаси Баҳри Акрамованинг ватанпарварлиги бунинг ёрқин далилидир. Бундай меҳрибон ота-оналар жамиятимиз фахридир[2, Б.29]. Ўзбекистон президенти 2018 йил 9 май байрами тадбирида сўзлаган нутқида Шомаҳмудовлар оиласига қўйилган ёдгорлик ўзининг тарихий жойига қайтарилганлиги борасида ҳам тўхталиб ўтди. Албатта, бундай қарор чуқур асосга эга. Бугунги кунда мамлакатимизда 130 дан зиёд миллат ва элат вакиллари дўстлик, ўзаро ҳурमत муҳитида тинч-тотув яшамоқда. Ишончим комил, Ўзбекистон пойтахти марказида

қайта тикланган мажмуа азалдан халқимизга хос бўлган, тобора мустақамланиб бораётган бағрикенглик ва ҳамжиҳатлик, саховат ва олижаноблик фазилатларининг ёрқин тимсоли бўлиб қолади[3].

"Оиласиз" шакл, яъни ташкилотларга жойлаштириш шакли кўплаб танқидлар объекти бўлиб, давлат учун ниҳоятда қиммат ва мураккаб шакл сифатида турли негатив ҳолатлар билан изоҳланади ҳамда Меҳрибонлик уйлари, интернатлар, шунга ухшаш муассасалардан бутунлай воз кечиш ёки улар сонини қисқартириш таклифлари ҳам билдирилмоқда. Бу борада Д.Г.Попова ўз фикрини билдириб, ушбу "оиласиз" шаклдан воз кечиш объектив сабабларга кўра мумкин эмаслигини таъкидлайди[4, С.171.]. Муаллиф ўз фикрларини мамлакатда мавжуд ҳолат билан изоҳлайди. Яъни болаларнинг 2,6 фоизи ота-она қарамоғидан даҳрум бўлганлиги, улардан 82 фоизи ота-оналик ҳуқуқидан даҳрум бўлганлик, ҳар ўнтадан бирида эса, ота-онаси бола туғилганда воз кечганлиги сабабли юзага келганлигини кўрсатади.

Л. Ю. Михеева эса, фарзандликка олиш, васий ва ҳомийлик тайинлаш ҳамда оилага тарбияга олиш (патронат) билан бир қаторда "маҳсус муассасага жойлаштиришни" ота-она қарамоғидан даҳрум бўлган болаларни жойлаштириш шакли сифатида қайд этади. Муаллиф ўз фикрларини даҳрум эттириб, ушбу шаклларни индивидуал (фарзандликка олиш, васий ва ҳомийлик тайинлаш ҳамда оилага тарбияга олиш (патронат) ҳамда индивидуал бўлмаган (етим болаларни ҳамда ота-она қарамоғидан даҳрум бўлган болаларни турли болалар муассасаларига, шу жумладан оилавий болалар уйларига жойлаштириш) шаклини ажратиб ўтади[5, С. 79.].

Ота-она қарамоғидан даҳрум бўлган болалар жойлаштириладиган муассасалар билан боғлиқ муаммолар турли мамлакатларда мавжуд. Бу борада кўшни Қозоғистон Республикасида мавжуд муаммога эътибор қаратиб ўтамиз. Қозоғистон Республикасининг бола ҳуқуқлари бўйича вакили Загипа Балиеванинг фикрича, мамлакатда турли йўналишлар бўйича бир нечта дастурлар амалга ошириладиган кризисли ва мослашув марказлари зарур. Биринчидан, тутинган ота-оналарни тайёрлаш, иккинчидан ижтимоий мослашмаган оилалар билан ишлаш, яъни ҳозирги кунда болалар уйда 80 фоиз ижтимоий етимлар мавжуд бўлиб, уларнинг ота-оналари тирик, бироқ улар ота-оналик мажбуриятларини бажармайди ва уларнинг болалари болалар уйларига жойлаштирилади. Ҳоҳ шундан иборатки, бола марказга қабул қилингандан сўнг, ходимлар уларнинг ота-оналари билан ишлаши зарур. Бола ҳуқуқлари бўйича қўмитанинг маълумотларига кўра, Қозоғистон Республикасида болалар уйларида ҳар йили тарбияланувчилар сони 10-12 фоизга қисқармоқда, 2015 йилдан бошлаб етим болалар учун ташкилотлар тизими 48 тага камайган ва 188 та муассасадан 140 таси фаолиятини даҳрум эттирмоқда[6].

Юқоридаги каби муаммоларни бутунлай бартараф этиш, жуда мушкул вазифа ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, айниқса, ота-она қарамоғидан даҳрум бўлган болаларни жойлаштириш билан боғлиқ масалалар ҳам кенг жамоатчилик томонидан муҳокама қилинмоқда. Жумладан, 2018 йилда Марғилонда жойлашган 1-сон Меҳрибонлик уйи тарбияланувчиларига нисбатан содир этилган ҳуқуқбузарлик жиддий ҳавотир уйғотди. Ушбу меҳрибонлик уйи ходимларига нисбатан жиноятларни содир этганлик айблари қўйилган[7].

Кайд этиш керакки, Меҳрибонлик уйларига бир хил сабабларга кўра ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар келмайди. Ушбу муассасаларга жойлаштирилувчи болаларнинг ўтмиши, жойлаштирилишига олиб келган сабаблар ҳам турлича бўлиб, уларнинг дунёқарashi, тарбияси, ахлоқ-одоби ҳам турлича бўлади. Мазкур ҳолатда албатта тизимли ёндашув, тарбияси қийин бўлган болалар билан алоҳида тарбия ишларини олиб бориш зарурати мавжуд бўлади.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш бевосита маъмурий-ҳуқуқий воситаларга ҳам боғлиқ. Бу борада нотўғри ёндашув ўзининг салбий натижасини бериши табиий. Фақатгина болани бир оиладан олиб қўйиб, уни меҳрибонлик уйига жойлаштириш билан муаммо ҳал бўлмайди. Одатда, васийлик ва ҳомийлик органи турли ҳаётги вазиятларга тушиб қолган, кўп болали, ота ёки онаси вафот этган ёки ногирон бўлган, кам таъминланган ёки ижтимоий ҳимояга муҳтож оиладан болани олиб қўйиш ёки бошқача тарзда "жазолаш" функциясини олиб бормаслиги зарур. Шунингдек, бундай аралашув муайян мезонлар мавжуд бўлишини талаб қилади. Аввало, оилавий ишларга ўзбошимчалик билан аралашини олиб келмаслиги зарур. Айниқса, бола ҳуқуқлари ва манфаатларининг устуворлиги тамойили ҳар доим ҳам бирламчи аҳамият касб этиши зарур.

Айрим ҳолатларда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ота-онаси кам таъминланган ёки бошқа сабабларга кўра ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламга мансуб бўлиши мумкин. Бундай оилалардан болаларни олиб қўйиш амалиёти Европа иттифоқининг инсон ҳуқуқлари бўйича суди томонидан ҳам танқид қилинмоқда[8].

Масалан, 2004 йил 22 июнда Эмилия Валла ҳамда Ярослав Валла томонидан Европа иттифоқи инсон ҳуқуқлари бўйича судига даъво ариза тақдим қилинган. Иш ҳолатидан маълум бўлишича, даъвогарларнинг 5 нафар фарзанди бўлиб, ижтимоий ҳимоя органи Эмилия Валла ҳамда Ярослав Валланинг яроқли уй-жойи йўқлиги, етарли маблағлари бўлмаганлиги боис Чехиянинг Табор шаҳар судига вақтинча чора кўришни сўраб мурожаат қилган ва болаларни қийин аҳволдаги болаларни ҳимоя қилиш муассасасига жойлаштиришни сўраган. Суд Чехия Фуқаролик процессуал кодексининг 76а-моддасига асосан болалар соғлигини сақлашни таминлаш мақсадида уч нафар фарзандини бир муассасага, икки нафар фарзандини эса, бошқа муассасага жойлаштириш ҳақида қарор қабул қилган. Европа иттифоқининг инсон ҳуқуқлари бўйича судининг қарорига кўра, давлат даъвогарларга қарор кучга киргандан сўнг уч ой муддатда 10 минг евро маънавий зарар, шу жумладан олинадиган маънавий зарар учун қўшилиши мумкин бўлган солиқларни тўлаш ҳамда уч ойлик муддат ўтгандан сўнг тўлиқ маблағ тўлаб бўлингунга қадар яна уч фойз тўловни тўлаш мажбуриятини юклаган.

Албатта, юқоридаги низоли ҳолатда бир қатор масалаларга аниқлик киритиш талаб қилинади. Яъни хусусий ишларга ўзбошимчалик билан аралашилганми? Бундай қарор қабул қилиш учун фуқаронинг доимий яшаш жойи бўлмаслиги факти етарлими? Давлат ҳудудида ҳуқуқий ҳимоянинг барча имкониятларидан фойдаланилганми (апелляция, кассация ёки бошқа юқори турувчи инстанцияга мурожаат қилинганми)? Болалар ўзининг ота-онасидан олиниб, бошқа оилага тарбия (патронат)га берилганда вазият ўзгарадими? Ушбу саволларнинг ҳар бири ўрганилаётган вазият, қайси мамлакат ҳуқуқининг қўлланилиши ҳамда иш материалларига оид бошқа ҳолатларга, далилларга таянган ҳолда таҳлил қилиниши талаб қилинади.

Юқоридаги ўрганишлар шуни кўрсатадики, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришнинг ҳар бир ҳолатида алоҳида ёндашув бўлиши талаб қилади. Масалан, соғлом ва ёш болалар фарзандликка олиш ҳолати кўпчиликни ташкил қилади ва бунинг учун энг мақбул номзод сифатида кўрилади. Бунда фарзандликка олувчиларнинг аксарияти табиийки, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган боланинг яқин қариндошлари - амакиси, тоғаси, аммаси, холаси бўлиши мумкин. Ушбу ҳолат бошқа кўпчилик ва аянчли вазиятга тушган болалардан фарқ қилади ҳамда гарчи юридик жиҳатдан ҳужжатларни расмийлаштириш учун "ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бола" сифатида кўрилади, амалда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бола бўлиб ҳисобланмайди. Яъни бола доимий равишда оилавий муҳитда, яқинлари даврасида бўлади ва қийин ҳаётий вазиятларга тушмайди.

Бошқа вазиятларда масалан, ногирон, опа-сингил ёки ака-укалар бўлган, 10 ёшдан ошган (ўзини таний оладиган ва қарор қабул қила оладиган), ҳуқуқбузарлик содир этган болалар аксарият ҳолларда Меҳрибонлик уйлари ёки ижтимоий мослашув марказларида қолиб кетади. Уларга нисбатан ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш фақат чекланган доирада, яъни фақат муайян муассасага жойлаштириш шакли амал қилиши мумкин.

Кўйда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш шаклига доир маълумотларни жадвал кўринишида кўриб чиқамиз.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар			
Ота-онаси вафот этган (ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган)	Отаси вафот этган (ёки оталик ҳуқуқидан маҳрум қилинган)	онаси вафот этган (ёки оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган)	Ота-онанинг фарзандини боқишга ва тарбиялашга имконияти йўқ
Сабаблар:			
объектив	объектив	объектив	субъектив
Жойлаштириш шакли:			
1. Фарзандликка бериш; 2. Васий ва ҳомий тайинлаш; 3. Оилага тарбияга бериш (патронат); 4. Меҳрибонлик уйига жойлаштириш; 5. Республика болалар ижтимоий мослашув марказига жойлаштириш.	1. Ўғай ота томонидан фарзандликка олиш; 2. Меҳрибонлик уйига жойлаштириш; 3. Республика болалар ижтимоий мослашув марказига жойлаштириш.	1. Ўғай она томонидан фарзандликка олиш; 2. Меҳрибонлик уйига жойлаштириш; 5. Республика болалар ижтимоий мослашув марказига жойлаштириш.	1. Меҳрибонлик уйига жойлаштириш; 2. Республика болалар ижтимоий мослашув марказига жойлаштириш.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришнинг ҳуқуқий механизми Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июндаги "Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПҚ-3808-сон қарорида маълум даражада ўз ифодасини топди. Унда Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш бўйича асосий йўналишлар сифатида оила институтини мустаҳкамлашнинг институционал ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, ижтимоий шерикликни кучайтириш, оиланинг тарбиявий-таълим салоҳиятини мустаҳкамлаш, жамиятда аънавий оилавий қадриятларни сақлаш белгиланди.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш ўзига хос мураккаб ҳуқуқий механизмни ташкил қилади. Бунда ота-она қарамоғидан маҳрум

бўлган болаларни аниқлаш, тегишли ҳужжатларни тузиш ва тўплаш, уларни жойлаштириш тартиби, ҳуқуқий оқибатлари, ижтимоий ҳимоя тизимини мавжудлиги, мулкӣ ва шахсий номулкӣ ҳуқуқларни амал қилиши, оилавий ҳуқуқий жавобгарлик алоҳида тадқиқ қилишни талаб қилади.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни болалар муассасасига жойлаштириш мамлакатимиз ҳудудида собиқ иттифоқ даврида бери мавжуд бўлган тизим ҳисобланади. Сўнгги йилларда айниқса 2000 йиллардан сўнг, болалар муассасаларида болаларни тарбиялаш, вояга етганидан сўнг ишга ва ўқишга жойлаштиришга алоҳида эътибор қаратила бошланди. Бу борада бир қатор қонун ва қонун ости ҳужжатлари қабул қилинди. Бироқ, юқоридаги концепцияда ҳам Оила кодексидан ҳам ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш тушунчаси ўз ифодасини топмаган. Шу билан бирга бир қатор ташкилий-ҳуқуқий масалаларни ҳал қилишни тақазо этади. Болалар муассасасига жойлаштириш барча мамлакатларда мавжуд ҳамда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш шакли сифатида келгусида ҳам сақланиб қолиниши мақсадга мувофиқ. Бироқ, бу ўринда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришнинг ҳуқуқий механизмларини қўллашда алоҳида ва эҳтиёткорона ёндашув бўлиши талаб қилинади. Айниқса, болалар муассасасига жойлаштиришда оилавий жойлаштириш шаклининг иложи бўлмаганда қўлланилиши танланиши зарур. Шундагина давлатнинг бу борада функциялари, болалар муассасаларини ташкил этиш ва фаолият юритишини йўлга қўйиши, болаларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини рўёбга чиқаришда маъмурий-ҳуқуқий механизмларнинг оптимал ҳолатда бўлишини кўриш мумкин. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни оилага жойлаштиришда эса, аввало оилавий-ҳуқуқий сўнгра фуқаролик-ҳуқуқий, ундан кейин эса маъмурий-ҳуқуқий механизмлар амал қилади.

Бугунги кунда Вояга етмаган болаларни фарзандликка ва болаларни оилага тарбияга олиш патронат тўғрисида Низом мавжуд бўлиб, ушбу низом фақат фарзандликка олиш ҳамда оилага тарбияга олиш тартиботини, механизмни ўзида ифодалайди. Бироқ оила қонунчилиги ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни нафақат оилавий муҳитга жойлаштиришни балки, оиладан ташқари муҳитда жумладан, болалар муассасаларига жойлаштиришни ҳам назарда тутди. Бу борада алоҳида Меҳрибонлик уйлари тўғрисида низом ҳам мавжуд. Бироқ, ушбу қонун ости ҳужжати тарқоқ бўлиб, яхлит тарзда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни оилавий жойлаштириш ҳамда болалар муассасаларига жойлаштириш тартиби мавжуд эмас. Фикримизча, ягона ҳужжат тарзида қабул қилинадиган Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни оилавий жойлаштириш ҳамда болалар муассасаларига жойлаштириш тартиби тўғрисидаги Низом қабул қилиниши ва унда болаларни оилавий жойлаштириш шакллари, жойлаштиришда устуворликни белгилаш, уни амалга ошириш тартиби, болалар муассасаларига жойлаштириш тартиби ҳамда бугунги кун талабидан келиб чиқиб, давлат-хусусий шериклик асосида ташкил этиладиган нодавлат муассасаларига жойлаштиришнинг ҳуқуқий механизмларини белгилаш мақсадга мувофиқ. Мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатда маъмурий бюрократик талаблар билан боғлиқ ҳужжатларни қисқа бўлишига эришиш, асосан интеграциялашган электрон маълумотлар базасидан фойдаланишга доир талаблар киритилишига эриши мумкин.

ЮНИСЕФнинг Марказий ва шарқий Европа ҳамда Марказий Осиё бўйича

катта маслаҳатчиси Жан-Клод Леграннинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришга доир дастурларни жорий этилишига доир фикрларига эътибор қаратадиган бўлсак, Хорватия ва Сербия 3 ёшгача бўлган болаларни институционал муассасаларга жойлаштиришни таъқиқлаш (фақат оилавий жойлаштириш) учун қонунчиликка ўзгартиришлар киритган. Ушбу ҳолат соғлиқни сақлаш тизимидаги амалиётни ва хизматларни ислоҳ қилиш (шу жумладан, оилалардан тиббиёт ҳамшираларининг хабар олишининг фаоллашуви) билан боғлиқ бўлган. Болгария ва Грузия болалар уйларини тугатиш ва оилавий жойлаштириш режасини амалга оширишни бошлаган. Қозоғистон ҳам ижтимоий ишларга, хусусан, оилалардан тиббиёт ҳамшираларининг хабар олишлари, оғир аҳволдаги оилаларга ижтимоий кўмак бериш схемасини ўзгартиришга эътибор қаратган. Оилага тарбияга олиш (Foster care) институти Болгария, Хорватия, Молдавия, Сербия, Румьния ва Туркияда ривожланмоқда. Туркияда қариндошлар, қўшнилardan иборат фостер оила, яъни оилага тарбияга олиш шаклига доир вақтинчалик профессионал дастурлар йўлга қўйилган ва ушбу соҳани тартибга солувчи ҳуқуқий асослар такомиллаштирилишига, мониторинг ва аудит қилинишига эътибор қаратмоқда[9].

Болалар муассасалари ҳозирги кунда асосан болаларга таълим-тарбия бериш функцияларини бажариб келмоқда. Дунё мамлакатларида мавжуд бўлган ушбу тизим босқичма-босқич оилалар билан ишлашга жалб этилиб, болаларни муҳофаза қилишга, оилавий тарбиялаш шакллари кенгайтиришга асосий эътибор қаратмоқда. Масалан, ота-онанинг ишга жойлашишига кўмаклашиш, бир нафар боланинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлмаслигига олиб келади. Натижада давлатнинг функционал мажбуриятлари камайтирилади ва боланинг оилавий тарбия муҳитида вояга етишига имкон беради.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш тушунчаси оила қонунчилигида ўз ифодасини топиши зарур. Ушбу тушунча ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш тушунчаси, ҳуқуқий механизми ҳақида тўлиқ маълумот бериши мақсадга мувофиқ.

Оила кодексига қуйидаги 1491-моддани киритиш таклиф қилинади:

"1491-модда. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш - қонун билан белгиланган ва боланинг манфаатини кўзлаб танланган, болани жойлаштириш шарти, яшаши, бошқа оилага тарбияга олиниши ёки ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар жойлаштирилиши мўлжалланган болалар муассасалари (меҳрибонлик уйлари, ижтимоий мослашув маркази ва ҳ.к.)га жойлаштириш орқали боланинг келгусидаги тақдирини ташкил этишнинг оилавий-ҳуқуқий усули бўлиб ҳисобланади".

Иқтибослар/Сноски/References

1. Нарущкая Н.В. Правовое регулирование отношений по устройству детей, оставшихся без родительского попечения, в организации : дис. □ канд. юрид. наук. - М., 2013. - С. 18-37 (Narutskaya N.V. Legal regulation of relations on the device of children left without parental care in the organization: dis. ... Cand. legal sciences. - М., 2013. - P. 18-37).
2. Отахўжаев Ф. Оила ва қонун. - Т.: 1983. -29 б (Otaxuzhaev F. Family and law. - Т.: 1983.- P 29).
3. <https://sputniknews-uz.com/news/20180509/8163402.html>

4. Попова Д.Г. "Несемейная" форма устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, в свете реформы семейного законодательства. // Вестник Омского университета. Серия "Право". 2015. № 2 (43). С.171. (С. 169-175) (Popova D.G. The "non-family" form of placement for orphans and children left without parental care in the light of the reform of family law. // Bulletin of Omsk University. Series "Right". 2015. № 2 (43). P.171. (Pp. 169-175)).

5. Михеева Л. Ю. Опекa и попечительство: Правовое регулирование : учебно-практическое пособие / под ред. Р. П. Мананковой. - М., 2002. - С. 79.; Михеева Л. Ю. Проблемы систематизации форм устройства детей, оставшихся без попечения родителей // Защита прав ребенка в современной России: материалы научно-практической конференции / отв. ред. А. М. Нечаева. - М., 2004. - С. 122 (Mikheeva L. Yu. Guardianship and trusteeship: Legal regulation: educational and practical manual / ed. R.P. Manankova. - M., 2002. - p. 79; Mikheeva L. Yu. Problems of systematization of forms of organization of children left without parental care // Protection of the rights of the child in modern Russia: materials of the scientific-practical conference / resp. ed. A.M. Nechaev. - M., 2004. - p. 122).

6. <http://today.kz/news/kazakhstan/2018-03-30/763018-zakryitie-detskih-domov-ne-reshit-problemyi-sirot-v-kazahstane>

7. <https://daryo.uz/k/2018/05/29/margilondagi-mehribonlik-uyida-sodir-etilgan-jinoyat-ishi-boyichaguvohlar>

8. Дело "Валлова (Wallova) и Валла (Walla) против Чехии" <http://docs.pravo.ru>; Кравчук Н. В. Некоторые аспекты защиты прав ребенка // Труды института государства и права РАН. Семья и дети / отв. ред. А. М. Нечаева. - М., 2008. - С. 75-77 (The case of Wallova and Walla v. The Czech Republic <http://docs.pravo.ru>; Kravchuk N. V. Some Aspects of the Protection of the Rights of the Child // Proceedings of the Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences. Family and children / otv. ed. A.M. Nechaev. - M., 2008. - Pp. 75-77).

9. Макаренцева А. Первые итоги нового витка реформирования системы устройства детей в странах центральной и восточной европы и центральной азии Legrand J. - P. (2015) Child care system reforms in Eastern and Central Europe and Central Asia: Why there is a need to focus on children below three years. Irish Journal of Applied Social Studies, 15(2): Article 2:2-11. // Журнал исследований социальной политики 15 (3). С. 486-489 (A. Makarentseva. The first results of a new round of reforming the system for the placement of children in the countries of Central and Eastern Europe and Central Asia. Legrand J. - C. (2015) Child care system reforms in Eastern and Central Europe and Central Asia: Why there is a need to focus on children below three years. Irish Journal of Applied Social Studies, 15 (2): Article 2: 2-11. // Journal of Social Policy Studies 15 (3). Pp. 486-489).